

Det var en helt annen tid! - oppvekstvilkårene på 1940- og 50-tallet -

Samfunnet vi vokste opp i, var så forskjellig fra dagens at vi godt kan sies å være "**fremmedkulturelle**" i dagens Norge.

Vi barn opplevde at **vi hadde det bra** og vokste opp i et godt og moderne Norge. I mitt miljø hadde vi brukbart med helt nødvendige ting som klær og mat, og vi hadde det bedre enn generasjonen før oss. Sammenliknet med nåtiden (2019) manglet vi selvsagt mye. Vi hadde få leker og bøker. Vi hadde hverken vaskemaskin, oppvaskmaskin, papirbleier, PC eller mobiltelefon. Utenlandsferier var helt uaktuelt.

Det var en **optimistisk** tid. Vi så på framtida med forventning, ikke med bekymring slik mange gjør nå. Vi regnet med at forholdene ville bli bedre år for år. Det ble de også! Levestandarden er blitt utrolig mye høyere nå (2019) enn den var da vi var barn. Den gang virket det utenkelig at en gang ville de fleste norske familier ha bil og ha råd til utenlandsferier.

Hverken vi eller vennenes foreldre hadde bil, så **vi gikk eller syklet** når vi skulle noe sted. Men vi syklet ikke med hjelm slik man gjør nå, for det var det ingen som gjorde, og det var ikke sykkelhjelmer til salgs.

Vi anså det som naturlig at alle ting var **laget i Norge** - klærne vi hadde på oss og tingene vi hadde hjemme. Nå er nesten alt utenlandsk.

Plast fantes ikke, hverken tynn mykplast til bæreposer eller innpakking av varer, eller hard plast som det lages ting av. Tingene var enten av tre, metall eller glass.

Frysere fantes heller ikke, hverken i butikkene eller i hjemmene. For at matvarer skulle holde seg, var det mer vanlig å selge hermetikk enn nå.

Når det ble **hull på strømper** eller sokker, stoppet man dem. Min gutteklasse ble undervist om stopping da vi gikk i 3. klasse. Men i praksis var det nok fortsatt mor som stoppet strømpene mine.

Det var vanlig å **sy tøy** selv eller å sy om det man hadde, for det var dyrt å kjøpe klær. Luer, votter, skjerf og gensere ble gjerne strikket.

Det fantes ingen store **varehus**, men mange små butikker. Vi kjøpte melk i melkebutikken, brød i bakeriet, fisk i fiskebutikken og så videre.

Melk ble solgt i store flasker med tykt glass, så de var tunge å bære. Melken skilte seg slik at det var et lag fløte på toppen av flaskene.

Det fantes ikke **selvbetjeningsbutikker** hvor kunden plukker ut varene selv. Kunden sto på den ene siden av disken og ekspeditøren på den andre. Ekspeditøren gikk og hentet varer, en for en.

De fleste varer ble solgt "i løs vekt". Skulle man f.eks. kjøpe sukker, mel eller poteter, tok ekspeditøren det fra en sekk eller annen beholder og veide opp riktig mengde.

En lang rekke **matvarer** som er vanlige nå fantes ikke, for eksempel ketchup, pizza og yoghurt. Vi savnet det ikke, for man savner ikke det man ikke vet finnes.

Jentene hadde **lange strømper** som ble holdt oppe med knapphullstrikker fra et ekstra plagg som ble kalt "liv". Mellom underbuksa og strømpene ble det en glipe med bar hud, og det kunne være kaldt når det var vanlig å gå med skjørt. Strømpebukser kom ikke før i 1966.

Lønninger ble utbetalt kontant i lønningsposer med sedler og mynter, oftest på fredager. Betaingskort (VISA o.l.) fantes ikke.

I byene var det **kjønnsdelte klasser** i folkeskolen, med gutteklasser og jenteklasser hver for seg. På min skole var også skolegården delt. Det var strengt forbudt for gutter å gå i jentegården og omvendt.

Kulepenner ble vanlig rundt 1953 og ble først kalt tørrblekkpenn. Før det måtte vi bruke penn og blekk når vi skulle skrive pent på skolen. Pennene hadde treskaft og en "pennesplitt" av metall, som ofte måtte dyppes i blekkhuset som var på alle pultene.

De fleste voksne menn i byene og mange kvinner gikk med **hatt** utendørs. De fleste menn og noen kvinner røykte sigaretter daglig, men det ble ikke regnet som "pent" at kvinner røykte ute.

Voksne sa "du" bare til familie og nære mennesker, "**De**" til andre.

Husarbeid som vask, matlaging og handling var tungvint og de fleste mødre var hjemmeværende. De få barnehagene var bare oppe noen timer for å avlaste husmødrene.

Normal **arbeidsuke** var 48 timer. Nå er det 37,5 timer. Man arbeidet og gikk på skole også på lørdager. Inntil 1947 var det to ukers ferie, deretter tre uker. Nå er det fem uker.

De fleste veier utenom byene var nokså smale og svingete grusveier. Derfor var det ingen steder i Norge tillatt å kjøre fortere enn **60 km** i timen. Nå er det opptil 110 km i timen.

Fra 60-tallet til nå er **boligareal** pr. innbygger fordoblet. I Oslo bodde ganske mange familier på ett eller to rom og kjøkken med felles do ute i oppgangen. Tenk på Thorbjørn Egners vise "Den lykkelige familie" fra ca. 1953, hvor en familie på sju mennesker pluss hund og katt, synger med jublende glede: "*Vi har tre rom og kjøkken og bad!*" Ingen stusset den gang over at de jublet over en slik bolig, men nå ville det bli regnet som trangboddhet.

Da jeg vokste opp, var det hundretusener i Norge som hverken hadde **innlagt strøm eller vann**. Flertallet hadde hverken telefon eller kjøleskap. Først utpå 1960-tallet fikk de fleste i Norge eget bad.

De **innvandrerne** som bodde i Norge, var fra våre naboland og andre vestlige land. Sannsynligvis hadde flertallet av nordmenn aldri sett et mørkhudet menneske. Dagen etter at Nordlandsbanen åpnet, var overskriften i Nordlandsposten: "Toget helt fram til Bodø. Neger var med første toget." Midt på femtitallet slo en avis opp at Norge hadde fått sin første muhamedaner (som muslimer ble kalt). Det var en helnorsk skoleelev som het Kristensen som erklærte at han var blitt muhamedaner.

Etter at **radioer** var forbudt under krigen, hadde vi radio fra det ble lov i 1945. Den hadde en sentral plass i stua. NRK sendte bare på én kanal, og slett ikke hele døgnet. Så sent som i 1958 var NRK taust i over halve døgnet. Men de populære programmene ble hørt på av nesten alle. Tilbudet til barn var en times barnetime lørdag ettermiddag. En gang ba læreren alle som hørte på barnetimen rekke opp hånden. Alle unntatt én hørte barnetimen.

Etter krigen ble det produsert for lite **strøm** i forhold til behovet i Oslo. Myndighetene løste problemet ved å koble ut strømmen noen timer hver natt. Hvis vi da trengte lys, ble det stearinlys eller lommelykter. Problemet ble løst da Oslo rundt 1956 fikk bygget store kraftstasjoner i Hallingdal.

Kjønnsrollene var klare: En meningsmåling i det året vi tok artium, fortalte at 54 % av mennene *aldri* hadde noen rolle i oppvasken, og flertallet av de øvrige nøyte seg som regel med "å holde henne med selskap".

Selvsagt hadde vi ikke det som er kommet siden, som TV, PC og mobiltelefon. Men man sammenlikner seg bare med de man kjenner, og **vi syntes ikke vi manglet viktige ting**.

Krigen

Selv om det var mindre krigføring i Norge enn i mange andre land, hadde krigen **store konsekvenser** for alle som bodde i landet. Selv var jeg fem år da krigen sluttet og har en del minner fra den tiden.

Høyblokken vi bodde i, var basert på **oljefyring**. Men under krigen fikk man ikke tak i olje. Heldigvis var leilighetene i blokken utstyrt med peis og pipe. Mine foreldre fikk tak i en vedovn som ble satt inn i peisen.

Det var frykt for **bombing**. Når ukjente fly ble observert, ga sirener høylydt beskjed, og alle måtte til tilfluktsrom. Hos oss var det kjelleren. Jeg husker at alle satt tett i tett på betongen i kjelleren og ventet på sirenesignalet som betydde "Faren over".

Blenningen

Ortskommandanten innskjerper at blenningen må bli bedre. Oversetredelse vil bli straffet.
Mot dårlig blendede vinduer o.l. vil det bli skutt med skarpt.

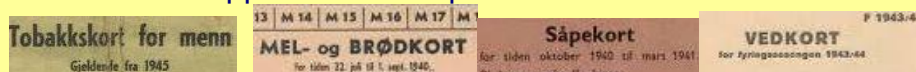
For å forebygge bombing skulle byen være mørk om natta. Derfor var det obligatorisk med svarte blendingsgardiner. Jeg husker at da krigen sluttet, ble alle blendingsgardinene brent på bål utenfor huset. Det var en liten fest!

Det var stor mangel på varer under krigen. Derfor var avisene fulle av **bytteannonser**. De fleste hadde ikke telefon, så man oppga ikke telefonnummer i annonser. Avisene utstyrte annonsene med et bill.mrk. nummer som en oppga til avisen når en

SKRIVEMÅSK., brukt, kr. 150 ønsk. byttet i god hørresyssel. Bill. m. 994.
DAME underkjole 14.— ønsk. byt. i sko nr. 38. Bill. m. 992.

ville svare på en annonse.

Nesten alle forbruksvarer ble rasjonert. Alle fikk **rasjoneringskort**, og når man kjøpte varer ble det klippet av en rute på kortet.

Selv om man hadde rasjoneringskort, var det ikke helt sikkert at man fikk kjøpt varene. Innehaveren av melkebutikken vi brukte holdt tilbake melk fra voksne for at barnefamilieene skulle få kjøpt.

Rasjoneringskort og merkene på dem ble selvsagt byttet og solgt. Far ga brennevinsmerkene til en skomaker som til gjengjeld lagde beksømstøvler til oss.

Mange hadde **lite mat** under krigen. Dessuten manglet man mange matvarer og prøvde å erstatte dem med noe annet. Mor kjøpte en liten bok som het "Kjerringråd og krisebakst". Det var et nyttig hjelpemiddel slik forholdene var. Man forsøkte for eksempel å lage pølser av mel og fisk. Størst var mangelen på importerte varer som tobakk, kaffe og te. Mange prøvde å dyrke det selv, men det gikk dårlig i vårt kalde klima.

Mange varer var av **dårlig kvalitet**. Melet var dels for dårlig til å bake brød av. Såpene som ble solgt, var det vanskelig å få til å skumme.

Det man fikk mye av, var **poteter**. En kjent historiker (Guri Hjeltnes) skriver at uten potetene hadde det blitt hungersnød i Norge. Mange spiste poteter til alle måltidene, og rene potetmåltider var ikke sjeldne. Det var også mye tran, som ble brukt til mye, blant annet som pålegg og til steking.

Det ble plukket **bær og sopp** som aldri før, og en bok som het "Gratis mat av ville planter" ble en bestselger. En annen populær bok het "Ugress er også mat".

Matmangelen under krigen gjorde at folk begynte å **dyrke matplanter** på nye steder, blant annet rett utenfor blokken vi bodde i. Far og kolleger hadde noen griser i bakgården på jobben. Far tok hver dag med potetskrell, innpakket i avispapir, og så vanket det litt kjøtt til jul.

Rasjonering av mange varer fortsatte **etter krigen**, dels på grunn av varemangel og dels av hensyn til handelsbalansen – Norge kunne bare importere nødvendige ting, som bygningsvarer. Sko, tekstiler og matvarer ble frigitt fra 1949 til 1952. Det var stor glede når nye varer ble frigitt.

Jeg husker spesielt da **sjokolade** ble frigitt. Jeg var ti år gammel og mor ga meg litt penger for at jeg kunne kjøpe sjokolade uten rasjoneringskort.

Noen varer ble ganske enkelt **ikke importert**, selv etter krigen. Appelsiner og bananer fikk man vanligvis ikke kjøpt. Før jul skal man ha fått kjøpe 3 kg appelsiner hver. Biler ble først fritt tilgjengelig i 1960. Privatbiler ble regnet som luksus. I årene etter krigen var hestekjerrer et vanlig syn i bygatene.

Varemangelen under krigen satte varige spor hos mange. Når min søster og jeg kritiserte mor for at hun tok vare på så mange gamle og utslitte klær, hadde hun et avvæpnende svar: "**Jeg har opplevet en krig**".